

ETNOMUZEJSKE STRANI
MUSEUMS NEWS

MUZEJI MUSEUMS

IDENTITETA IN LOKALNI MUZEJI

Primer Slovencev ob italijanski meji

Inga Miklavčič - Brezigar

265

IZVLEČEK

Identiteta in elementi povezani z iskanjem in oblikovanjem identitete postajajo v sodobnem procesu globalizacije spet izjemno pomembni. Oblikovanje identitete na mejnem območju prostorskega in zgodovinskega stika z ljudstvi, narodi in državami je še posebej zanimivo, prav tako vključevanje muzejske dejavnosti v te procese. Identiteta specifičnega prostora Goriške in goriških Slovencev se je oblikovala v zgodovinskem stiku z romanskimi narodi – z Italijani in Furlani, včasih v mirnem sožitju in včasih v konfliktih.

Ključne besede: identiteta, lokalna skupnost, muzej, etnična meja, etnična identiteta, kulturna identiteta

ABSTRACT

Identity and elements connected with seeking and forming an identity are again becoming vitally significant in the modern globalisation process. The formation of an identity in a border area determined by spatial and historical contacts with other peoples, nations, and states is particularly interesting, and so is the inclusion of museum activities in these processes. The identity of the specific area of Goriška and the Goriška Slovenes formed in historical contacts with Latin peoples – the Italians and Friulians; at times in peaceful coexistence, and at times in conflicts.

Key words: identity, local community, museum, ethnic border, ethnic identity, cultural identity

Zgodovina in identiteta

Slovenski narod je svojo identiteto oblikoval v zgodovinskem stiku z ljudstvi, narodi in državami, ki obkrožajo njegovo ozemlje, včasih v mirnem sožitju in včasih v nasilnih konfliktih. Na ta proces lahko gledamo kot na primer teorije Frederica Bartha o etničnih skupinah, ki so se izoblikovale na osnovi domneve, da “*skupino opredeljuje etnična meja, ne kulturne reči, ki jih zajema*”; ta domneva je bila žarišče raziskave, ki so jo Barth in njegovi sodelavci opravili o socialni organizaciji kulturnih razlik v etničnih skupinah (Barth (1969) 1998: 15). Pomen meje, bodisi socialne ali ozemeljske, postane povsem jasen v skrajnih pogojih tesnih stikov s sosednjimi etničnimi skupinami. Zgodovina oblikovanja slovenskega naroda in zgodovina slovenskih manjšin v Italiji, Avstriji in na Madžarskem potrjujeta Barthova premiso, da je “*etnična pripadnost stvar socialne*

organizacije, ki je nad vprašanji empiričnih kulturnih razlik: gre za 'socialno organizacijo kulturne različnosti'; da je etnična identiteta stvar interakcije samoopredelitve in opredelitve s strani drugih in da so najpomembnejše kulturne posebnosti nujno povezane z mejo: so diakritični znaki, ki sporočajo pripadnost in kulture norme, ki jih sami akterji uporabljajo, ko ocenjujejo in presojujejo ravnanje etničnih sopripadnikov, kar pomeni, da zase menijo, da 'igrajo isto igro' " (Barth (1969) 1998: 6).

Slovenci, ki živijo na Primorskem, so svojo identiteto prvenstveno oblikovali v zgodovinskem stiku z romanskimi narodi – z Italijani in s Furlani, včasih v mirnem sožitju in včasih v konfliktih. Od njih so bili jezikovno ločeni, a krajevno povezani.

266 Gorica in Nova Gorica sta dve mesti z istim imenom; loči ju pridevnik "nova". Nova Gorica je res dobesedno novo mesto, ker je nastalo pred slabimi šestdesetimi leti, po drugi svetovni vojni in določitvi nove meje med Italijo in Jugoslavijo leta 1947. Stara Gorica, ki je bila stoletja središče območja, je ostala na italijanski strani in slovenska predmestja so izgubila svoje središče. Po politični volji povojnega komunističnega režima je bila Nova Gorica zgrajena na poljih blizu staremu mestu in mesti so dve leti pozneje ločili z bodečo žico in ograjo, ki sta ostali vse do nedavnega. Kljub slovanskemu izvoru njegovega imena slovenska identiteta mesta Gorice ni bila nikoli izrecno izpostavljena, ampak je bila vedno del lokalne identitete. Ta je bila mešanica identitet štirih etničnih skupin – Slovencev, Furlanov, Italijanov in Nemcev –, ki so se srečale v Gorici 19. stoletja, ko je narodna identiteta začela dobivati svojo značilno obliko. Nemška visoka družba je bila na vrhu družbene lestvice tistega časa, italijanski trgovci in buržoazija so tvorili srednji razred, skupaj z nekaterimi pripadniki slovenskih in furlanskih skupnosti in s peščico židovskih trgovcev. Slovenci in Furlani so bili sicer večinoma kmetje iz agrarnih predelov območja. Gorica je bila "kozmpolitsko" srednjeevropsko mestoce v habsburški monarhiji 19. stoletja, ki je imelo štiri različna imena: Gorizia v italijanščini, Guriza v furlanščini, Gorica v slovenščini in Görz v nemščini. Carlo Luigi Bozzi, goriški italijanski zgodovinar, je opisal živahno večnacionalno in večkulturno življenje v Gorici 19. stoletja v knjigi "Vecchia Gorizia", napisani leta 1932:

"Pišemo leto 1850 ali nekoliko pozneje. V Rastellu (najstarejšem delu mesta) mrgoli ljudi: vsi imenitneži Gorice so se zbrali, kot na znak, v ozki mestni 'žili', osvetljeni s številnimi lučmi – danes bi sicer ob taki razsvetljavi komaj kaj videli – in okrašeni s pestrimi, barvitimi izložbami najbolj luksuznih in znanih goriških trgovin. To je ura, ki ji pravijo 'liston', ura za vsakodnevno večerno promenado in dame izkoriščajo priložnost, da razkazujejo obleke najnovejšega kroja in zadnje modne krike iz Pariza. Ulica je tako nabita z ljudmi, da se komaj premikajo naprej in ko se spretno prebijajo skozi gnečo, celo utegnejo občudovati druge in pustiti, da jih drugi občudujejo.

To je tudi ura nakupov, ki se opravljajo javno in v smislu tekmovanja; pri tem se dobro ve, kdo ne more tekmovati in ta se že sam izloči. Dame v spremstvu gospodov, ki niso vedno njihovi zakonski soprogi, izstopajo iz velikih kočij v oblačkih parfuma in ob šelestenju svile, hodijo iz trgovine v trgovino, klepetajo in opravljajo v vseh (resnično ali domnevno) imenitnih, evropskih jezikih; ustavljajo se pred izložbami, kličejo druga drugo in se zabavajo, kot se zmorejo le dame, ki si imajo povedati polno novic. Taka je bila Gorica 19. stoletja, taki so bili njeni ljudje in tako se je živelo. In gospodje? Ti se

raje držijo svojih klubov in kafejev ali si privoščijo požirek belega v gostilni 'Metternich' v temnem kotu vinograda De Grazia. Na pločnikih Rastella si nekaj kavalirjev izmenjuje vroče poglede s to veselo žensko družčino in tvegajo, da jih ne prevrne katera izmed velikih kočij, ki si sledijo ena za drugo."¹

Družbena in etnična struktura mesta v 19. stoletju se je po Bozziju kazala v življenju v gostilnah. Visoka družba (*società nobile goriziana*) se je najraje zbirala v dveh kavarnah na glavnem trgu, imenovanem *Piazza Maggiore* ali *Piazza Grande*, v slovenščini *Travnik*, v nemških dokumentih *Anger* (pozneje so trg preimenovali v *Piazza della Vittoria*). Kmečko prebivalstvo iz predmestij in okoliškega podeželja se je srečevalo v gostilnah ob cestah, ki peljejo iz mesta na podeželje. Furlani so se običajno dobivali v gostilni "Angelo d'Oro" na poti iz mesta domov. Znana je bila po furlanski kuhinji in odličnih furlanskih vinih. Gostilna "Alla Stella Polare" na poti proti Kranjski je bila "rezervirana" za slovenske kmete, ki so se v mesto pripeljali z velikimi vozovi, natovorjenimi z lesom in ogljem. Kuhinja te gostilne se je prilagodila nekoliko bolj robotemu okusu slovenskih prebivalcev ("*adatta al gusto un po' grosso della popolazione slava*") in vino, s katerim so stregli, je bilo izključno vipavsko, ki ga z veliko naklonjenostjo omenja tudi italijanski komediograf Goldoni. Tretja gostilna, "Zum Reich-Wirthen", je bila namenjena trgovcem s Koroške, ki so obiskali znani trg v Gorici. V gostilni se je govorilo v koroškem narečju, svinjske zarebrnice so stregli s težkimi vini, a večinoma so gostje pili lahko češko ali avstrijsko pivo. Te tri gostilne so utelesile socialni prostor treh etnij, ki so se srečavale v vsakdanjem življenju sredi Gorice 19. stoletja. Gorica je takrat štela okrog 13.000 prebivalcev, širše območje pa skoraj 200.000 in 68 % teh so bili Slovenci. Število prebivalcev se je do leta 1880 dvignilo na 21.000, od teh pa je bilo Slovencev samo 17 %. Sredi 19. stoletja medetnični in meddržavni odnosi niso bili posebno problematični.

267

Prevladujoča kultura je bila italijanska, čeprav je bil uradni jezik nemščina, ki jo je vsilila avstrijska država. Slovenščina in furlanščina sta bila še obrobna jezika, ki so ju uporabljali slovenski in furlanski kmetje nižjega razreda s podeželja okrog mesta.

Potem ko je avstrijska ustava iz leta 1867 uvedla demokracijo in strpnost do različnih narodov v habsburški monarhiji, se je narodna zavest izkazala v narodnih taborih, kulturnih in političnih združenjih, šolskem sistemu, književnosti in zlasti v periodiki in časopisih, ki so se pojavili v vseh etničnih skupinah. Nemci, Italijani, Slovenci in Furlani so začeli oblikovati nacionalne strukture in svobodno izražanje nacionalnih čustev so tako močno poudarjali, da se je začel boj za nacionalno neodvisnost. Po Bozziju je bil to čas, ko "bo italijanskim domoljubom iz še nevključenih provinc odprta pot k bolj konkretni uveljavitvi narodne zavesti"².

Narodni vodje vseh etničnih skupin so začeli oblikovati nacionalno politiko na osnovi jezikovne pripadnosti, najpomembnejšega elementa identifikacije na tem obmejnem območju. Slovenci so leta 1848 ustanovili književno društvo *Slavjansko bravno društvo*, ki se je leta 1862 spremenilo v bralno društvo *Slavjanska čitalnica v Gorici* in je delovalo do leta 1927; italijanska *Biblioteca Civica*, javna knjižnica, se je

¹ Carlo Luigi Bozzi, *Vecchia Gorizia*, Edizioni "Del Ecco", Gorizia, 1932, str. 43.

² Bozzi, op. cit. : 87.

pridružila nemški *Studien-bibliothek* – Študijski knjižnici. Italijanska skupnost je leta 1861 ustanovila lokalni muzej v Knjižnici za domoznanstvo. Krajevni *Staatsgymnasium*, poznejši *Liceo classico "Dante Alighieri"*, je uvedel večjezični pouk in dal pobudo za ustanavljanje ločenih italijanskih, nemških in slovenskih osnovnih šol. Politične ambicije etničnih skupin so se skoncentrirale v kulturnih društvih in razširjali so jih v tisku, npr. v slovenski *Soči*, v italijanskem katoliškem časopisu *L'eco del Litorale* in liberalnem *Corriere di Gorizia*. Lokalna nemška in italijanska aristokracija je bila zbrana v klubih, ki so se ukvarjali s kulturnim življenjem visoke družbe. Proti koncu stoletja so se pojavila nacionalistična politična društva: italijanska združenja *Unione, Pro patria, Lega nazionale* in *Società per la difesa della lingua italiana* (Društvo za obrambo italijanskega jezika), furlanska *Lega della gioventu friulana* (Zveza furlanske mladine). Nacionalistične težnje so izražale tudi športne organizacije: italijanska *Unione Ginnastica Goriziana*, nemški *Görzer Radverein*, s katerim je tekmoval italijanski *Veloce club goriziano*, pozneje *Club ciclistico Libertas*, Slovenci pa so se organizirali v telovadnem društvu *Sokol* (Fain 1991: 23–63).

Cvetoča narodna gibanja na tem območju je tragično presekala prva svetovna vojna. Trajalo je skoraj desetletje, preden se je vsakdanje življenje vrnilo v bolj ali manj normalen tok. A politično so se stvari spremenile za Slovence, ki so po priključitvi slovenskega Primorja Italiji postali državljani Italije.

Zatiranje in nujnost izražanja kulturne in narodne identitete

Kljub splošnemu mnenju, da je vsaka vojna neumnost, da se moški borijo za ideologije, prepričanja in ideje, ki niso vredni boja, so številni primeri, ko želje po izražanju kulturnih, narodnih in drugih identitet pod pritiskom osebnega, političnega, gospodarskega ali socialnega zatiranja, ki teži k zavračanju paradigem identitete, vodijo k uporabi proti zatiralcu. Tanka črta, ki ločuje teroristična dejanja od boja za pravične cilje, je hitro prekoračena. Borci za neodvisnost so junaki na eni strani te črte, teroristi na drugi strani.

Pod vladavino fašističnega režima v Italiji med prvo in drugo svetovno vojno so primorski Slovenci doživeli zatiranje svojih pridobljenih narodnostnih pravic. Vzpostavitev fašističnega režima je ustvarila tudi politični totalitarizem, nestrpnost do "drugačnih" in odkrito politiko italijaniziranja nanovo pridobljenega ozemlja. Leta 1927 so prepovedali vsa slovenska društva in rabo slovenskega jezika v javnosti. Obdobje še najbolj simbolizira uradno tiskano obvestilo z izjavo "Qui si parla soltanto italiano" (Tu se govori samo italijansko), ki so ga obesili v vseh javnih prostorih.

Italijaniziranje se je nadaljevalo z uradno in obvezno zamenjavo slovenskih imen, tako topografskih kot osebnih z imeni po italijanskem pravopisu. Prejšnje in novo ime, napisani v dokumentih, kažeta na radikalno spremembo osebne, družinske in narodne identitete, ki jo izraža priimek. Na primer: slovensko ime *Ljubičič*, v italijanskem zapisu *Liubicich*, je postalo *Amadori* ali *Amoroso*; slovensko ime *Ljubič*, v italijanskem zapisu *Liubig*, *Ljubic* ali *Ljubich*, je postalo *Amati*, *Amoroso* ali *Lubini*; priimek mojega očeta

Miklavčič, v italijanskem zapisu *Miklaucic* ali *Miklaucich*, je postal *Michelazzi* ali celo *Nicolini*; priimek močeve družine se je iz *Brezigar* spremenil v *Brezzi*.

Dolga leta prisilnega molka, ko je bil lastni jezik prepovedan, so vodila k novemu oblikovanju in izkazovanju identitete med Slovenci, ki so se v drugi svetovni vojni prostovoljno pridružili partizanskemu boju proti fašizmu, ker jim je pomenil predvsem borbo za narodno osvoboditev. Po koncu vojne leta 1945 so sodelovali v prizadevanjih za priključitev Primorske Sloveniji, takratni republiki komunistične Jugoslavije. Do priključitve je prišlo leta 1947 in Slovensko primorje je postalo del slovenskega ozemlja. Za slovensko manjšino, ki je ostala na italijanski strani meje, boj za narodno priznanje še vedno traja.

Identiteta v muzejih

Po Tomislavu Šoli je identiteta lahko “*pravo ime za predmet muzejev*” v tem smislu, da se predstava o posebni identiteti razkriva skozi muzejski medij. Lahko le potrdimo naslednjo njegovo izjavo: “*Muzejev nimamo zaradi predmetov v njih, ampak zaradi konceptov, ki jih ti predmeti pomagajo posredovati.*” (Šola 1997: 14)

Muzeji so bili najprej prostori, v katerih so zbrali identifikacijske elemente “drugih” ljudstev in kultur in jih predstavili v “kabinetih čudes”. Začeli so jih vključevati v strukturo znakov in simbolov narodne identitete v času prvih, šibkih konceptov naroda, ki so se oblikovali v drugi polovici 18. stoletja. V Franciji se je zamisel o muzeju v čast narodu pojavila leta 1765 v članku o muzejih v *Encyclopédie*. Leta 1793 so odprli prvi muzej s prostim dostopom za javnost – “nacionalizirano” zbirko slik kralja Ludvika XV. so razstavili v Grande Galerie v Louvru; samo dve leti pozneje, leta 1795, so v Parizu ustanovili Musée des Monuments Français s ciljem inventarizirati nacionalne spomenike. Muzej je postal zgled za poznejše muzeje po Evropi. Sledili so mu drugi muzeji v političnem kontekstu “muzeja naroda”: Ermitaž v Sankt Peterburgu (1764), Nationalmuseet v Stockholmu (1772), Museo Pio-Clementino v Italiji (1772), Belvedere (1784), Poljski narodni muzej (1775) in Španski narodni muzej (1787). Na začetku 19. stoletja so se nacionalistične ideje, takrat še v romantični fazi pretvorbe etničnih skupin v narode, osredotočile na nacionalne elemente literature in folklore, in muzeji so služili prikazovanju folklorne narave etnične skupine. Kot posledica teh vplivov je nastala tudi prva slovenska narodna muzejska ustanova v Ljubljani leta 1821, čeprav njeno ime, *Kranjski deželni muzej*, še vedno kaže na regionalno, ne nacionalno opredelitev. Muzej je svojo prvo zbirko predstavil deset let pozneje.

Vloga muzeja v opredmetenju pripovedi o narodu je lahko pomembna vse do lokalne identitete obmejnih območij. Vnema nacionalnih gibanj je obe najbolj zavzeti etnični skupini v Gorici 19. stoletja, italijansko in slovensko, pripeljala do želje ustanoviti lastni muzej. Italijanski skupnosti je uspelo leta 1861, slovenska pa je sprožila poziv bralcem revije *Soča* za zbiranje in darovanje etnografskih predmetov iz slovenske ljudske kulture za ustanovitev narodnega muzeja v letu 1910.³ Članek s pozivom je zahteval, da naj bo muzej urejen v skladu z zamislimi drugih evropskih narodnih muzejev in da naj

³ Soča, 3. 5. 1910, št. 50, 2. Nepodpisan članek v rubriki Novice iz gospodarstva.

bo protiutež italijanskemu. Napovedal je takojšno ustanovitev Sveta za muzejsko zbirko, kar se je kmalu zatem tudi zgodilo, in do začetka prve svetovne vojne se je nabralo skoraj 12.000 predmetov kot glavni fond za Slovenski narodni muzej v Gorici.⁴ Njegovo ustanovitev sta potem preprečila prva svetovna vojna in razvoj dogodkov po njej.

Prvi slovenski muzej za Goriško je bil ustanovljen šele leta 1952, po treh letih priprav, ki so se začele že dve leti po priključitvi Primorske Jugoslaviji. Muzej je nastal iz želje nadaljevati prekinjeno narodno delo na področju muzejev, iz potrebe po ponovni vzpostavitvi regionalnih kulturnih ustanov, ki so bile izgubljene, ker je prejšnje središče Gorica ostalo v Italiji, in iz politične odločitve ohranjati dokumentno in materialno gradivo narodnoosvobodilne vojne, ki je bila osnova za novi komunistični režim v povojni Jugoslaviji.

270

Muzej Slovencev v Novi Gorici in italijanski muzej v Gorici sta odražala politiko dveh različnih političnih ureditev – komunistične v Sloveniji znotraj Jugoslavije in kapitalistične v Italiji. Še dolga leta po vojni sta muzeja delovala brez formalnih medsebojnih stikov in sta se osredotočila na zbiranje gradiva in dokazov o zgodovini lastnih narodov. Etnološke razstave v Musei Provinciali v Gorici praktično niso predstavljale gradiva, ki bi dokazovalo prisotnost drugih narodov na geografskem in družbenem območju Gorice; podobno so ravnali drugi etnografski muzeji na italijanski strani obmejnega območja (Bergamini, Ciceri, Gri 1993), ki so se ukvarjali predvsem z zbiranjem italijanske in furlanske tradicionalne, lokalne in podeželske kulture. Enako je veljalo za zgodovinske ali etnološke razstave v Goriškem muzeju v Novi Gorici in za njegove druge zbirke, ki so Italijane in Nemce prikazovale zgolj kot zatiralce in v kontekstu borbe za narodno osvoboditev.

Zamisel o vključevanju muzejev v nacionalistične koncepte je bila pomembna za obmejno območje, vendar na državni ravni bivše jugoslovanske politike izražanje nacionalističnih idej ni bilo zaželeno. Totalitarni politični režim je trdil, da je narodno vprašanje rešeno s splošno razširjenim in sprejetim geslom o bratstvu, enotnosti in solidarnosti, čeprav so občasni izbruhi nacionalizma kazali, da je bila bivša Jugoslavija *“tesno zaprt lonec, pod katerim stalno gori ogenj”* (Šola 1997: 73). Nacionalni koncept muzejev, razen v etnografskem in folklornem smislu, sicer ni bil izrecno prepovedan, ampak *“so partijski uradniki nanj gledali postrani in muzeji niso mogli ne varovati ne uveljavljati ali pomagati bistvu narodne biti”*, piše Šola. Nacionalni muzeji so obstajali kot preostale strukture izpred vojne, ideološka podpora pa je veljala muzejem revolucije, ki so jih pogosto ustanovile komunistične politične strukture (Šola 1997: id.).

Zamisel o “novi” ali “sodobni” muzeologiji se je med slovenskimi muzejskimi delavci širila ob družbenih in nacionalnih spremembah osemdesetih let prejšnjega stoletja, vendar manj zaradi dela strokovnih delavcev, kot zaradi potrebe ljudi po drugačnih muzejih. Zamisli o “ekomuzeju”, ki sta jih Hugues de Varine in Georges-Henry Rivière prvič predstavila na generalni skupščini ICOM-a leta 1971 in ki so jih pozneje uresničili v številnih ekomuzejih, zlasti v Franciji, so vplivale na javno mnenje o muzejih. Prvi muzej z Goriškega, ki je prekinil ustaljeni tok tradicionalnih muzejskih aktivnosti, je bil *Kobariški muzej* – Muzej prve svetovne vojne v Kobaridu, ustanovljen na

⁴ Branko Marušič, Petindvajset let Goriškega muzeja, Argo XVIII–XIX, 1979–1980, 111–116.

pobudo krajevnih prebivalcev in s podporo Goriškega muzeja v Novi Gorici. S pobudami, prostovoljnimi delom, poznejšim vodenjem in upravljanjem, ki ga je opravil lokalni odbor muzejskih navdušencev, je muzej skušal uresničiti osnovne premise ekomuzeja, ki jih je Tomislav Šola po Huguesu de Varinu opredelil kot *“afirmacijo vseh značilnosti žive identitete okolja, v kateri deluje. Ni ustanova, ampak pobuda, ki se sama obnavlja in ki je usmerjena v sedanjost in prihodnost. To je najbolj podroben izraz in instrument popolnega razvoja skupnosti na osnovi njenih pripadnikov, njene dediščine, naravnega razvoja in gospodarskih, socialnih in kulturnih problemov.”* (Šola 1997: 177)

To je bil eden prvih primerov v Sloveniji, ko so lokalni identifikacijski elementi, izvirajoči iz zgodovine in razkriti skozi muzejsko gradivo, pomenili začetek oživljanja krajevnega turizma in so se tako vključili v skupno lokalno socialno in kulturno okolje.

Od preloma z Jugoslavijo in po osamosvojitvi Slovenije leta 1991 se je začel razcvet lokalnih muzejev. Znotraj že pridobljene nacionalne identitete se je povečal pomen lokalne identitete. Drugi muzeji so začeli raziskovati lokalno identiteto ali poudarjati že uveljavljeno. S pomočjo Triglavskega narodnega parka in Pokrajinskega Goriškega muzeja iz Nove Gorice je Muzej v Trenti obnovil svoji stavbo in zbirko, postal ključni del lokalne skupnosti in demografsko osiromašeni dolini dal nove moči za oživljanje. Razvoj drugih lokalnih muzejev na ozemlju pokrajinskih muzejev je muzealcem prinesel novo vlogo – niso več mogli ostati zaprti v svojih muzejih in njihova vloga se je širila v smislu približevanja potrebam ljudi po identifikacijskih simbolih, ki pogosto izvirajo iz njihove zgodovine in ljudskega izročila.

Muzejska stroka, ki je do sedaj temeljila na naravoslovju ali v primeru kompleksnih muzejev na humanističnih vedah, kot so zgodovina, arheologija, umetnostna zgodovina, etnologija, se počasi in z zamudo⁵ premika k epistemološko novemu področju muzeologije, ki dediščino obravnava kot celoto in ki bi mu po Šoli rekli *heritology* ali *mnemosophy* (Šola 1997).

Globalizacija in lokalna identiteta

Ker smo prej živeli v zaprtem socialističnem sistemu, smo uniformiranost “globalne kulture” doživeli s prvo picerijo v sedemdesetih letih, s prvim McDonald’som v osemdesetih ter s prvo 24-urno trgovino in prvimi nakupovalnimi centri v devetdesetih letih prejšnjega stoletja. Na obmejnem območju smo kulturne razlike med kapitalizmom v Italiji in socialistično ureditvijo v Jugoslaviji lahko dnevno doživljali do leta 1991. V Goriškem muzeju smo shranili simbol spremembe – veliko kositrno rdečo zvezdo, od leta 1947 pritrjeno na streho železniške postaje in usmerjeno proti kapitalistični Gorici čez mejo, ki je ločila državi in ki so jo leta 1991 brez veliko razprav odstranili. Zgodba povezana z zvezdo, prikazano na razstavi povojnih etnoloških dogodkov na Goriškem, je skušala posredovati s političnim sistemom povezane kulturne elemente: v času komunističnega režima božič ni bil praznik in lahko smo občudovali le božično

⁵ Koncepta mreže muzejev v smislu skupnega ohranjanja dediščine, ki so ga leta 1989 pripravili Tomislav Šola, Mitja Guštin in Jože Humer na predlog Ministrstva za Kulturo Republike Slovenije, slovenski muzejski delavci niso sprejeli (Guštin 2000).

razsvetljava na kapitalistični strani Gorice. V času tranzicije je naša kositrna rdeča zvezda kot simbol komunistične ideologije dobila venček božičnih lučk in rep ter tako postala božična zvezda repatica. Nato so jo sneli in tako simbolično odstranili ideološke elemente iz vsakdanjega življenja, ki se je spremenilo z novo politično ureditvijo leta 1991. Nekaj časa smo bili navdušeni, a po petnajstih letih drugače gledamo na globalizacijo in uniformiranost sveta. Kulturna uniformiranost se še naprej širi s komunikacijsko revolucijo po radiu, televiziji in po svetovnem medmrežju, vse do najnovejše “brežične revolucije”, ki bo posameznike povezala z mobilnimi telefoni tretje generacije; uporabljali se bodo ne samo za telefoniranje, ampak za vrsto storitev po uporabnikovih potrebah. Vse to spodbuja drugačen način življenja in tudi mobilnost ljudi – v poslovne namene, iz potrebe ali zaradi uživanja in turizma; antropologi in etnologi pa so vključeni v ta razvoj.⁶ Spodbuja pa tudi iskanje različnosti in individualnosti.

Ana Barbič, sociologinja, ki se je specializirala za ruralno sociologijo in ki se je ukvarjala s korelacijskimi procesi globalizacije in kulturne identitete z vidika kulturne identitete slovenskega podeželja, značilnosti individualizacije kot odziv na globalizacijo, opredeljeno z “novimi lokalizmi postmodernih družb”, vidi takole:

- *višja ekološka osveščenost prebivalcev lokalnega prostora in njihovo spoštovanje naravnih okolij,*
- *uporaba lokalnih virov za lokalne gospodarske dejavnosti,*
- *večja vloga lokalne samouprave pri obravnavi lokalnih problemov in uveljavljanje participacijske/neposredne demokracije,*
- *ponovno “odkrivanje” tradicij (vrednot, običajev, šeg), ki se potem vključijo v vsakdanje življenje (Barbič 1998: 254).*

Zgoraj opisane značilnosti, čeprav niso izrazite na vseh lokacijah, težijo k prepletanju in oblikovanju “nove” identitete neke “lokalne” skupnosti – pri čemer pojem “lokalno” lahko pomeni regijo, državo, narod ali celino, odvisno od referenčnega okvirja in od razmerja do “globalnega”, ki pomeni “svetovno” gospodarsko in kulturno podobo. Elementi, po katerih spremembe in posebnosti lokalne kulture lahko ugotovimo, beležimo in uporabljamo kot identifikacijske znake, sodijo na področje etnologije kakor tudi na področja drugih strok in širšega področja *heritology*.

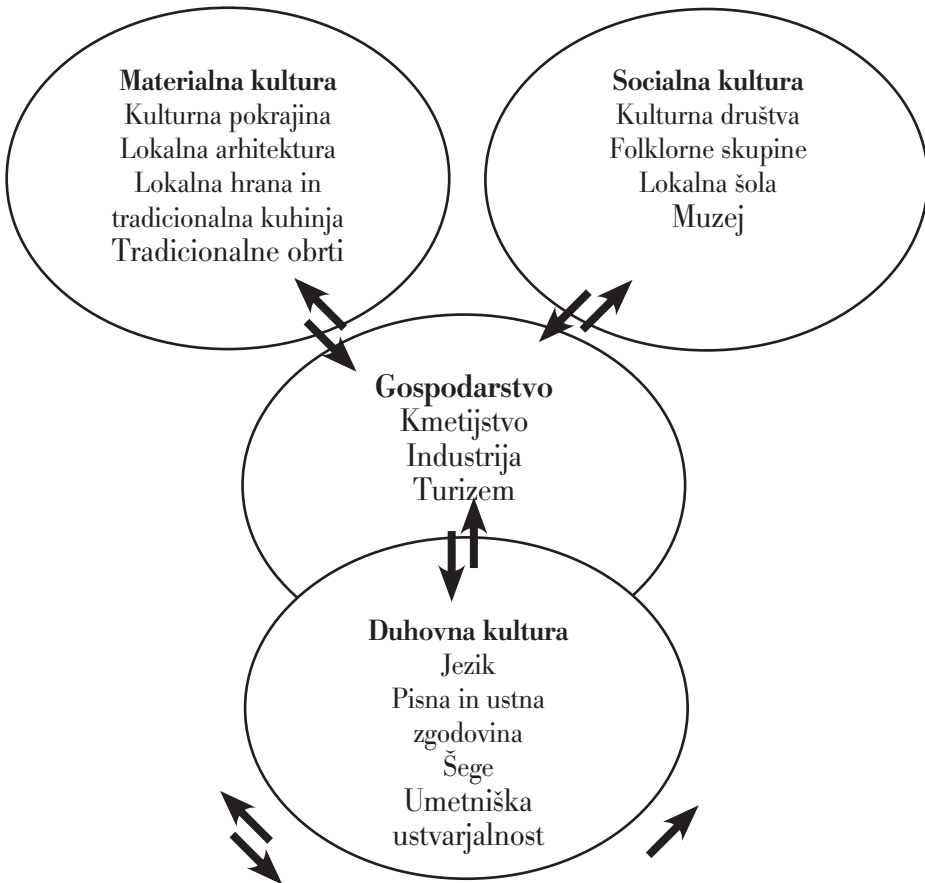
Tako kot svetovne novice tudi muzeji v zadnjem času na svojih razstavah izpostavljajo posameznika, vendar ne slovitega, pač pa navadnega človeka, in z metodologijo asociacij prikazujejo zgodovino človeštva. Muzej holokavsta v Washingtonu je eden izmed najbolj znanih primerov, ki grozote nacističnega nasilja med drugo svetovno vojno prikazuje s pomočjo dokumentarnega gradiva posameznikov.

Na tej točki smo prišli do pogosto zastavljenega vprašanja in do odgovora, ki ga v resničnem življenju pogosto instinktivno slutimo. Za namen razprave bom odgovorila z besedami, ki sem jih nekoč že citirala, a sem tedaj pozabila navesti avtorja. Tako žal ne vem, čigave so, a jih kljub temu navajam, ker izražajo tudi moje občutke:

⁶ Bojan Baskar, antropolog, v eseju o turistih, popotnikih in antropologih, ki se odpravljajo na teren, pokaže, kako omenjene tri “rase” pogosto površno pristopajo k “domorodcem” (Baskar 2001).

“Kaj nas najbolj privlači pri neki osebi? Isto kot nas privlači v neki državi ali v nekem mestu – identiteta, ki je skupek različnih lastnosti, značilnosti in njihovo medsebojno razmerje, ki to specifično identiteto ločuje od vseh drugih.”

Nacionalni kulturni programi in tudi drugi politični programi iščejo načine za ohranjanje tako nacionalne kot lokalnih identitet, iščejo svoje korenine v tradicionalni ljudski kulturi. Uresničevanje, priznavanje, ohranjanje in varovanje lastne tradicionalne kulture in identitete lahko obravnavamo kot eno glavnih premis družbene skupine, ki je usmerjena v ksenofobijo, nestrpnost in stigmatiziranje drugih skupin. Pokaže se lahko v stikih s priseljenci, tako zakonitimi kot nezakonitimi, in lahko povzroča negativna čustva nestrpnosti. Na drugi strani se lahko uporablja kot produktivni vir turizma in industrije prostega časa z muzeji v glavni vlogi. Kultura muzejev, ki so se najprej pojavili v velikih evropskih mestih, se lokalno širi iz velikih mest k regionalnim središčem in na podeželje, globalno pa k razvitim ali nerazvitim državam.

Interakcije neke skupnosti

Vprašanje ugotavljanja etničnih, nacionalnih ali lokalnih identitet ostaja v osrčju raziskovanja s strani muzejskega kustosa, ki se ukvarja z etnološkim konceptom o vsakdanjem načinu življenja, vendar se je poudarek preselil od “nacionalnega” na “lokalno”. Pri obravnavi lokalne kulture je muzejski kustos stalno v stiku z lokalnimi prebivalci in vprašanja, s katerimi se ubada, zanimajo tudi njih. Skupni interes pri obravnavi tradicionalne kulture zadeva elemente, ki predstavljajo “lokalne” značilnosti kraja in njegove identitete v interakciji, ki skupnosti daje njen specifični značaj.

Zaključek

274 Spremembe, ki se dogajajo v postmodernem svetu modernizacije, zadevajo vse omenjene elemente, vendar smo v devetdesetih letih prejšnjega stoletja lahko opazovali, kako so lokalne skupnosti vse bolj iskale svojo tradicionalno identiteto, oživljale tradicionalne kmečke noše v folklornih skupinah, folklorne “narodne” noše, zbirale stare kuharske recepte in druge znake in simbole identitete. Čeprav je, kakor pravi Ana Barbič, “romantiziranje ruralnih tradicij v sodobnem času spodbujalo razvoj podeželskega turizma”, oživljene tradicije, ki so bile skorajda pozabljene, “pogosto pomenijo samo igrano predstavo, s katero lokalno prebivalstvo zabava turiste in morda celo tudi sebe” (Barbič 1998: 263, Bogataj 1995). A hkrati tudi pomenijo iskreno zanimanje za lokalno dediščino in izročila, ki njih in njihovo kulturo naredi nekako edinstveno.

Globalizacija in identiteta (z vsemi različicami od posameznikove identitete do kolektivnih identitet) sta na ta način vse bolj prepleteni z iskanjem skladnosti edinstvene specifične identitete znotraj lastnega geografskega, kulturnega in socialnega okolja. Ko trdi, da v sodobnem svetu ni potrebe za identifikacijo z lokalno tradicionalno kulturo, Ana Barbič meni, da v smislu identifikacije “kulturna dediščina izgublja svojo ekskluzivnost in postaja samo potencial, ki je na razpolago in dostopen”, toda tudi, da empirični podatki po državah vsega sveta kažejo, da se komaj kdo identificira s svetom kot celoto in da je primarna vez med ljudmi v “globalnem času” še vedno “lokalna” (kulturna, nacionalna, verska ali preprosto “domovinska”) skupnost – v tem smislu, da “namesto da se zmanjša pomen lokalne identitete, pridobiva na pomenu v vsakdanjem življenju ljudi postmodernega časa” (1998: 263–264).

Zato etnologija lahko, bodisi na ravni akademskega bodisi muzeološkega raziskovanja dediščine na praktični ravni in v službi lokalne skupnosti, igra pomembno vlogo pri doseganju spoštovanja “naše kulture”, saj spodbuja ohranjanje in oživljanje “naše identitete” in spoštovanje kulture “drugih”.

LITERATURA

- ANDERSON, Benedict
1983 (1991) *Imagined Communities*. London, New York : Verso.
- BANKS, Marcus
1996 *Ethnicity : anthropological constructions*. London, New York : Routledge.
- BARBIČ, Ana
1998 Cultural identity of the Slovenian countryside : territorial integrity in cultural diversity from the perspective of rural communities. *Agriculture and Human Values* 15, str. 253–265.

- BARTH, Frederik
1969 (1998) *Ethnic groups in boundaries : the social organization of cultural difference*. Illinois : Waveland Press.
- BASKAR, Bojan
2001 The long way home : popotovanje od avtentičnosti do imobilnosti. *Emzin* 10, št. 3-4, str. 55-59.
- BERGAMINI, Giuseppe; CICERI, Andreina; GRI, Gian Paolo (ur.)
1993 *Atti del convegno internazionale di studi sui Musei Etnografici*. Udine : Società Filologica Friulana.
- BOGATAJ, Janez
1995 Sestavine kulturne istovetnosti (identitete) slovenskega podeželja : zasnova strategije in metodološke osnove celovitega razvoja in urejanja podeželja. *CRP Zemlja; Kmetijstvo in podeželje*. Ljubljana : Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta.
- BOZZI, Carlo Luigi
1932 *Vecchia Gorizia*. Gorizia : Edizioni dell' "Ecco dell'Isonzo".
- BRINGA, Tone
1995 *Being muslim the Bosnian way : identity and community in a central Bosnian village*. Princeton : 275
Princeton University Press.
- CALLIGARIS, Amedeo
2001 *Gorizia : sogno e civiltà di un millennio*. Gorizia : G. S. Marathon.
- CANKAR, Ivan
1967 *Izbrano delo. Knj. I*. Ljubljana : Mladinska knjiga.
- COSSÀR, Ranieri Mario
1932 *Gorizia d'altri tempi*. Gorizia : Edizioni Libreria Adamo.
- DE VITIS PIEMONTE, Maria Rosaria; SPANGHER, Luciano
1997 *Conosciamo Gorizia, la storia, lo sviluppo, le tradizioni*. Gorizia : Pro Loco.
- DRAKULIĆ, Slavenka
1992 *Kako smo preživeli komunizem in se celo smejali*. Maribor : Rotis.
- FAIN, Daniela Lorena
1991 *Società di cultura a Gorizia nel XIX secolo*. V: Lucia Pillon (ed.), *Ottocento Goriziano (1815-1915)*. Gorizia : Istituto di Storia Sociale e Religiosa. Str. 23-63.
- GELLNER, Ernest
1983 *Nations in Nationalism*. Oxford : Basil Blackwell.
- GUŠTIN, Mitja
2000 *Ni gore, hriba ne gorice, hjer cerkvice se ne blešči ... : prispevki k varovanju dediščine, razkoraki med terjo in prakso, idejo in realizacijo*. Ljubljana : [M. Guštin].
- GUPTA, Akhil; FERGUSON, James (ur.)
1997 *Culture, power, place : explorations in critical anthropology*. Durham, London : Duke University Press.
- HOGGART, Richard
1957 *The uses of literacy*. Harmondsworth : Penguin Books.
- KUČAN, Ana
1998 *Krajina kot nacionalni simbol*. Ljubljana : Znanstveno in publicistično središče.
- KUPER, Adam; KUPER, Jessi
1999 *The social science encyclopedia*. London, New York : Routledge.
- LOVELL, Nadia (ur.)
1998 *Locality and belonging*. London. New York : Routledge.
- MACDONALD, Sharion, FYFE, Gordon (ur.)
1996 *Theorizing museums*. Oxford : Blackwell Publishers.
- MARUŠIČ, Branko
1979-1980 Petindvajset let Goriškega muzeja. *Argo* 18-19, str. 111-116.
- MURŠIČ, Rajko
1995 Oddaljeni pogled na preplete etnološke samorefleksije : etnološki raziskovalni programi. V: Muršič Rajko, Ramšak Mojca (ur.): *Razvoj slovenske etnologije od Štreklja in Murka do sodobnih etnoloških prizadevanj*. Ljubljana : Slovensko etnološko društvo. Str. 147-154.
- PAROVEL, G. Paolo
1985 *L'identita cancellata*. Trieste : Eugenio Parovel Editore.

- PILLON, Lucia (ur.)
1991 *Ottocento Goriziano (1815–1915)* Gorizia : Istituto di Storia Sociale e Religiosa.
- PRÖSLER, Martin
1996 Museums in globalization. V: Macdonald Sharon, Fyfe Gordon (ur): *Theorizing museums*. Oxford : Blackwell Publishers.
- PRUNK, Janko
1996 *A brief history of Slovenia*. Ljubljana : Grad.
- SHERMAN, Daniel; ROGOFF, Irit (ur.)
1994 *Museum culture*. London : Routledge.
- SLAVEC GRADIŠNIK, Ingrid
2000 *Einologija na Slovenskem : med čermi narodopisja in etnologije*. Ljubljana : Založba ZRC SAZU.
- SMITH, Anthony D.
1986 (1989) *The ethnic origins of nations*. Oxford, New York : Basil Blackwell.
- 276 STRANJ, Pavel
1992 *The submerged community : an A to Ž of the Slovenes in Italy*. Trieste : SLORI.
- ŠOLA, Tomislav
1997 *Essays on museums and their theory : towards the cybernetic museum*. Helsinki : Finnish Museum Association.
- ŠTIH, Peter
1999 "Villa quae Sclavorum lingua vocatur Goriza" : študija o dveh listinah cesarja Otona III iz leta 1001 za oglejskega patriarha Johanna in furlanskega grofa Werihena. Nova Gorica : Goriški muzej.
-

BESEDA O AVTORICI

Inga Miklavčič - Brezigar, etnologinja, mag. sociologije kulture, muzejska svetovalka v Goriškem muzeju Nova Gorica, deluje na področju muzejske dejavnosti na Goriškem od leta 1983. Razpon njenega delovanja sega od zanimanja za ženska vprašanja do muzeoloških vprašanj glede na posamezne tematike muzejske dejavnosti. Leta 1995 je izdala *Etnološko topografijo slovenskega etničnega ozemlja – občina Tolmin*. Leta 1998 je pripravila razstavo o etnoloških elementih sodobnega življenja in ljudske kulture po drugi svetovni vojni pod naslovom *Spomini naše mladosti – Življenje pod zvezdami 1945–1991*, sledili sta razstavi *Skrinje na Goriškem (2001)* in *Pustovanja na Goriškem (2002)*. Magistrirala je z nalogo *Sociološke predpostavke muzejske predstavitve na primeru muzejev v Posočju* pri dr. Jožetu Vogrincu na Oddelku za sociologijo kulture Filozofske fakultete v Ljubljani.

ABOUT THE AUTHOR

Inga Miklavčič - Brezigar is an ethnologist with a master's degree in the sociology of culture; she is employed as museum adviser at the Goriška Museum in Nova Gorica and has carried out museum activities in Goriška since 1983. Her professional activities range from an interest in women's issues to museological issues based on individual themes in museum activities. In 1995 she published the volume *Etnološka topografija slovenskega etničnega ozemlja - občina Tolmin*. She curated an exhibition on ethnological elements in contemporary life and folk culture after the Second World War, entitled *Memories of our youth - Life under the stars 1945–1991*, in 1998, the exhibition *Chests in Goriška* in 2001 and the exhibition *Carnival in Goriška* in 2002. She took her master's degree with Dr. Jože Vogrinec at the Department of the Sociology of Culture, Faculty of Arts, Ljubljana, with a dissertation entitled *Sociological premises of a museum presentation – a case study of the museums in Posočje*.

SUMMARY

IDENTITY AND LOCAL MUSEUMS

The case of the Slovenes living in the Italian border area

The Slovene nation formed its identity in historical contacts with the peoples, nations, and states which surround its territory; at times in peaceful coexistence, and at times in violent conflicts. The importance of the border in a social as well as territorial sense is quite clear in the intense conditions of close contact with neighbouring ethnic groups. The Slovenes of Primorska primarily shaped their identity in historical contacts with Latin peoples – the Italians and Friulians; at times in peaceful coexistence, and at times in conflicts. They were separated from them linguistically, but linked spatially. Gorica and Nova Gorica are two towns with the same name; they differ by the adjective “*nova*” (new), because Nova Gorica developed just fifty years ago. After the Second World War and the determination of the new border between Italy and Yugoslavia in 1947, Gorica, which had been the centre of the area for centuries, remained on the Italian side of the border. The difference between Nova Gorica and Gorica at the level of recognisable identity is in the exclusively Slovene nature of Nova Gorica and the mix of identities of the four ethnic groups in Gorica – Slovenes, Friulians, Germans, and Italians. From the 19th century, when national identity started to obtain its typical form, the aspirations of individual national identities also showed in the establishment of cultural institutions and, as part of these, museums. A museum’s role of substantiating the story of a nation became particularly important for local border communities toward the end of the 19th century, when national museums were established. The commitment of the two most energetic ethnic groups in the Gorica of the 19th century – the Italians and Slovenes – led to the desire to found a museum of their own. The Italian community succeeded in establishing its museum in 1861; in 1910 the Slovene community published an appeal to the readers of the magazine *Soča* to collect and donate ethnographic objects from Slovene folk culture for the establishment of a national museum, but the First World War prevented the intended establishment of a Slovene museum in Gorica. After the First World War Primorska, including Goriška, was incorporated in Italy and the fascist regime strove to forcibly Italianise Slovene culture in Goriška.

The first Slovene museum of Goriška was thus established only in 1952, after three years of preparations which had started two years of the incorporation of Primorska in Yugoslavia in 1947. For many years, both the Slovene museum in Nova Gorica and the Italian museum in Gorica gave expression to ethnical identity, but also to the identity of the political regimes in the two countries – the communist regime in Slovenia within Yugoslavia, and the capitalist regime in Italy. For a long period of the war, the two museums operated without any formal contacts and focused on collecting material and evidence on the history of their own nations.

